

แนวทางการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งภายใต้ ความร่วมมือกับสถาบันวิชาการ

นิสา รัตนดิถก ณ ภูเก็ต¹, ปิยะวัฒน์ เจริญศักดิ์², ณัฐชนนพงศ์ เรียงรารุณ³, ปริญญากร พันธุ์สุข³, เฉลิมพล จงวิฑูรกิจ⁴,
ณัฐกานต์ สิทธิสมาน¹, ศุภชัย เสนตา¹, วรณิษา ภูมินอก¹, สุภัชชา เกิดยสินดี¹

¹ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

² ราชวิทยาลัยจุฬาภรณ์ กรุงเทพมหานคร

³ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ มหาวิทยาลัยศรีปทุม กรุงเทพมหานคร

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบแนวทางการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งภายใต้ความร่วมมือกับสถาบันวิชาการและพัฒนาข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่สุขภาพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ในรูปแบบการประเมินแบบซีพี (CIPP model) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) จำนวน 39 คน และใช้การสนทนากลุ่ม (focus group) ในการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบซ้ำ (member checking) ผลการศึกษาพบว่า (1) บริบทการเข้าร่วม (Context) เกิดจากชุมชนท้องถิ่นมีความสนใจเข้าร่วมดำเนินการ มีความต้องการต่อยอดรูปธรรมและความร่วมมือในการพัฒนา (2) ปัจจัยนำเข้าที่ส่งผลต่อความสำเร็จ (Input) เกิดจากความพร้อมของบุคลากร การจัดสรรงบประมาณ การสนับสนุนองค์ความรู้ และการสนับสนุนที่สอดคล้องกับตามความต้องการของพื้นที่ (3) กระบวนการที่นำไปสู่การบรรลุตัวชี้วัด (Process) เกิดจากการวางแผนและทำความเข้าใจกับพื้นที่ตลอดกระบวนการ สร้างความร่วมมือและความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน สร้างความต่อเนื่องของการทำงาน สนับสนุนองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับปัญหา มีความตั้งใจและความพร้อมของพื้นที่ในการทำงาน และ (4) ผลผลิตเชิงรูปธรรม (Product) เกิดจากการจัดการเรื่องทุนทางสังคมและศักยภาพของพื้นที่ เครือข่ายการทำงาน การบูรณาการเข้าสู่งานประจำ และการประยุกต์ใช้กับวิถีในการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่

คำสำคัญ: ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง; เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่; สถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ

วันรับ: 5 พ.ค. 2568

วันแก้ไข: 12 มิ.ย. 2568

วันตอบรับ: 16 มิ.ย. 2568

บทนำ

ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานในการจัดการกับสุขภาวะชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และการคำนึงถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน เกิดเป็นชุมชน

ท้องถิ่นเข้มแข็ง ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ชุมชน-ท้องถิ่นน่าอยู่ ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการร่วมแก้ปัญหาต่างๆ ของประเทศ⁽¹⁾ ปัจจุบันสถานการณ์ทางสังคมและสถานการณ์ของท้องถิ่นมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียว เนื่องจากท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นการสร้าง-

ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นเป็นความท้าทายที่สำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไทยเช่นกัน ซึ่งแน่นอนว่าเมื่อกล่าวถึงการขับเคลื่อนสังคมก็จะต้องอธิบายถึงสถาบันวิชาการหรือมหาวิทยาลัย ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเพาะกล้า การศึกษา ปลูกฝังและต่อยอดศักยภาพผู้คน ทั้งในชุมชนและสังคม ให้ก้าวหน้าและเข้มแข็งทั้งด้านวิชาชีพและวิชาการ พร้อมขับเคลื่อนพลังชุมชนโดยนำองค์ความรู้ทางการศึกษาไปสู่ห้องเรียนขนาดใหญ่ในท้องถิ่น แก้ปัญหาเชิงประยุกต์อย่างเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ จนสามารถตอบโจทย์ความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง สอดคล้องไปกับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัยของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม⁽²⁾ ที่อธิบายถึง university engagement หรือการมีส่วนร่วมกับชุมชนของมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นแนวคิดที่จะช่วยเปลี่ยนความคิดของคนที่ว่า นอกจากมหาวิทยาลัยจะเป็นที่สร้างอนาคตให้กับคนในประเทศแล้ว มหาวิทยาลัยต้องเป็นสถานที่ที่แก้ปัญหาให้กับประเทศได้ด้วย

บทบาทและความคาดหวังของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิชาการนั้น มีความแตกต่างกันทางภูมิวัฒนธรรม ซึ่งกล่าวได้ว่าชุมชนแต่ละแห่งมีวัฒนธรรม ภูมิประเทศ และวิถีชีวิตไม่เหมือนกัน จึงทำให้บทบาทของมหาวิทยาลัยและสิ่งที่ชุมชนคาดหวังจากมหาวิทยาลัยแตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่นั้นๆ ทั้งนี้ข้อเสนอแนะจากการศึกษาประเด็นบทบาทการเป็นมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิชาการที่รับใช้สังคม ควรมีการดำเนินการที่มีความต่อเนื่องจากการจัดกิจกรรมหรือการสนับสนุนจากบริการวิชาการ ตามพลวัตของปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน⁽³⁾ สอดคล้องไปกับการศึกษาของ Khan⁽⁴⁾ ว่าสถาบันวิชาการมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างมาก เนื่องจากการพัฒนาชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากกลุ่มคนจำนวนมาก เพื่อทำการตกลงร่วมกันในประเด็นที่ชุมชนต้องการ ดังนั้นสถาบันวิชาการที่เต็มไปด้วยคณาจารย์และนักศึกษาที่มีความสามารถและแรงบันดาลใจสูงในการทำงานชุมชน จึงเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

ปัจจุบันประเทศไทยมีหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำงานของชุมชนอยู่หลากหลาย หนึ่งในนั้นคือ

สำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน (สำนัก 3) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)⁽¹⁾ โดยสถานการณ์ในชุมชนท้องถิ่นในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและภาพรวมทางสุขภาพที่ส่งผลต่อปากท้องและคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นล้วนต้องกำหนดแนวทางในการสร้างภูมิคุ้มกันที่ทำให้ชุมชน สังคม และประเทศ สามารถดำรงอยู่และขับเคลื่อนต่อไปได้ โดยจากรายงานสรุปผลการประเมินความพึงพอใจของชุมชนท้องถิ่นต่อสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือที่ได้รับการสนับสนุนจากแผนสุขภาวะชุมชน⁽⁵⁾ ได้อธิบายสถานการณ์ของชุมชนท้องถิ่นและสถาบันวิชาการว่า สถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือที่ทำงานกับชุมชนท้องถิ่น ล้วนเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยหนุนเสริมให้ท้องถิ่นสามารถเพิ่มแนวทางในการขับเคลื่อนชุมชนของตนเองได้ ไม่เพียงแต่สถาบันวิชาการจะเข้าไปเพื่อช่วยชุมชน แต่สถาบันวิชาการยังคงไปวางฐาน หนุนเสริมทุนทางสังคม และต่อยอดศักยภาพของชุมชนให้สามารถขับเคลื่อนต่อไปได้ในอนาคตด้วยตนเอง สอดคล้องกับการศึกษาของเพ็ญประภา ภัทรานุกรม⁽⁶⁾ ที่อธิบายว่าสถาบันวิชาการหรือมหาวิทยาลัยจะเข้ามาทำงานชุมชนด้วยแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งจะใช้ความเชี่ยวชาญในการทำงานวิชาการเป็นโอกาสเข้าสู่การทำงานในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ต่อเนื่อง และมุ่งสร้างสังคมนวัตกรรมโดยสร้างความรู้โดยชุมชนเพื่อชุมชน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนชุมชนจากผู้ที่รอรับความช่วยเหลือมาเป็นผู้จัดการตนเองภายใต้ทุนทางสังคม ทั้งองค์ความรู้ และทรัพยากรต่างๆ มากมายที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาของตนเอง

สำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ขับเคลื่อนงานภายใต้แผนสุขภาวะชุมชน มีการทำงานร่วมกับสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือในการสนับสนุนระบบการจัดการพื้นที่และการสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนในหลากหลายรูปแบบ โดยจุดเน้นของแผนสุขภาวะชุมชนมีเรื่องของการสานพลังและบูรณาการภายในอย่างมีเอกภาพและมีประสิทธิภาพในการประสานความร่วมมือกับภาคียุทธศาสตร์และสถาบันวิชาการ รวมถึงการวางเป้าหมายในการดำเนินงานในตัวชี้วัดหลักของแผนสุขภาวะชุมชน คือ เกิดสถาบัน-

วิชาการคู่ความร่วมมือในการสนับสนุนระบบการจัดการพื้นที่และการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน ซึ่งเน้นการสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือกับสถาบันวิชาการในการยกระดับมาตรฐานนวัตกรรมและบริการที่เกี่ยวข้อง การเสริมศักยภาพสถาบันวิชาการในการตอบสนองภารกิจเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และสนับสนุนสถาบันวิชาการให้เป็นกลไกจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา โดยแผนสุขภาพชุมชนจึงมีการทบทวนแนวทางการดำเนินงานของสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือในการสนับสนุนระบบการจัดการพื้นที่และการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน และปรับปรุงให้สอดคล้องกับการดำเนินงาน เพื่อขับเคลื่อนสู่เป้าหมายและจุดเน้นของแผนสุขภาพชุมชน

โดยหลักการในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น จำเป็นต้องขับเคลื่อนด้วยภาคีส่วนร่วมอย่างน้อยสามภาคส่วน คือ ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และภาครัฐ ที่มีอำนาจหน้าที่พัฒนาชุมชน ทั้งนี้รายงาน Declaration of Astana⁽⁷⁾ อธิบายถึงการดูแลสุขภาพเบื้องต้นและบริการสุขภาพ (primary health care and health services) ว่า ระบบสาธารณสุขระดับปฐมภูมิและบริการสุขภาพที่มีคุณภาพสูง ปลอดภัย ครอบคลุม และบูรณาการที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงได้ มีให้บริการอย่างเพียงพอ และมีค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมในทุกพื้นที่ โดยจัดบริการด้วยความเคารพ และคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ภายใต้การดูแลของบุคลากรสุขภาพที่ได้รับการฝึกอบรมอย่างรอบด้าน มีทักษะสูง เปี่ยมแรงจูงใจ และมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ จะช่วยสร้างเข้มแข็งของชุมชน

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาบริบทความร่วมมือ ปัจจัยนำเข้าที่ส่งผลต่อความสำเร็จ กระบวนการที่นำไปสู่การบรรลุตัวชี้วัด และผลผลิตเชิงรูปธรรม ที่จะช่วยตอบสนองเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs) เป้าหมายที่ 3 สร้างหลักประกันการมีสุขภาพที่ดี และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับทุกคนในทุกช่วงวัย (ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages)⁽⁸⁾ ให้ประสบความสำเร็จโดยใช้เครือข่ายสถาบันวิชาการเข้ามาสนับสนุน ซึ่งเป็นประเด็นที่ท้าทายสำหรับสำนักสนับสนุนสุขภาพ-ชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สถาบันวิชาการ และชุมชนท้องถิ่น ที่จะออกแบบการ

ขับเคลื่อนร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อใช้เป็นแนวทางที่สร้างประโยชน์ต่อประชาชนและชุมชนท้องถิ่น โดยใช้ศักยภาพของสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือเป็นทุนในการขับเคลื่อนในอนาคต

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้การสนทนากลุ่มในการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบซ้ำ (member checking)⁽⁹⁾ จะเป็นการใช้ชุดแบบสอบถามที่ปรับใช้มาจากแนวทาง Stufflebeam⁽¹⁰⁾ เป็นรูปแบบการประเมินแบบชิป (CIPP model) ประกอบด้วย บริบท (Context) ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product) แบบสัมภาษณ์ของงานวิจัยชิ้นนี้ได้ดำเนินการออกแบบโดยคณะผู้จัดทำวิจัยและได้ดำเนินการหาความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์ (index of item-objective congruence; IOC) โดยใช้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่านที่เกี่ยวข้องกับสถาบันวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน ในการขอความคิดเห็นและได้ปรับแก้ตามคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนดำเนินการเก็บข้อมูลจริง

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของงานวิจัย ประกอบด้วย บุคลากรจากสถาบันวิชาการจำนวน 15 คน สมาชิกของชุมชนจำนวน 15 คน และผู้บริหารจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน จำนวน 9 คน รวมจำนวน 39 คน ทั้งนี้เก็บข้อมูลอยู่ในช่วงของความอิ่มตัวของข้อมูล (data saturation) และความพอเพียงของข้อมูล (data sufficiency) ตามระเบียบวิธีวิจัยที่ผู้วิจัยกำหนด⁽¹¹⁾ ทั้งนี้การจัดกระทำข้อมูลหลังจากสัมภาษณ์เสร็จสิ้น ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การลดทอนขนาดและปริมาณข้อมูล โดยจะนำบทสัมภาษณ์มาทำการลดทอนข้อมูล (data reduction)

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบข้อมูล จะเน้นไปที่การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) และการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory triangulation)

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบ thematic analysis⁽¹²⁾ ประกอบด้วย 6 ระยะ ดังนี้ ระยะ 1 ทำความคุ้นเคยกับข้อมูล คือ การอ่านและถอดความ ตรวจสอบบันทึกเพื่อยืนยันความสมบูรณ์ของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ ระยะ 2 สร้างรหัสเริ่มต้น คือ การตั้งคำรหัสของข้อมูลเพื่อรองรับการอ้างอิงและตีความข้อมูล ระยะ 3 สืบค้นหมวดหมู่ คือการจัดกลุ่มรหัสที่กำหนดไว้ไปในกลุ่มเดียวกันเพื่อสร้างโครงสร้างข้อมูล ระยะ 4 ทบทวนหมวดหมู่ คือ การประเมินความสอดคล้องกันในกลุ่มข้อมูล ปรับ รวม แยก เพื่อคงความสมบูรณ์เชิงเนื้อหา ระยะ 5 คือ การกำหนดและตั้งชื่อหมวดหมู่ ปรับปรุงภาพรวมเนื้อหา ตั้งชื่อให้สะท้อนแก่นสาระของข้อมูล และระยะ 6 จัดทำรายงาน สังเคราะห์ผลการศึกษา โดยนำเสนอในรูปแบบภาพรวมของการสัมภาษณ์

พลการศึกษา

การศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนชุมชนให้เข้มแข็งภายใต้ความร่วมมือกับสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ มีการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ บริบท (Context) ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product)⁽¹⁰⁾ และการจัดทำแผนชุมชน (plan of community development) การมีส่วนร่วมทางสังคม (participation) ทุนทางกายภาพ (physical capital) การจัดการความรู้ (positive of knowledge management) ผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงชุมชน (agent of change) ทุนทางสังคมของชุมชน (social capital) การจัดการตนเองของชุมชน (self-management community) การสร้างเครือข่ายภายในชุมชน (internal community networking) การจัดตั้งองค์การ (organization) การสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชน (networking of external community)^(13,14) ผลการศึกษาพบว่า

บริบทการเข้าร่วม (Context)

บริบทการเข้าร่วมของสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ และพื้นที่นั้นมีปัจจัยด้วยกันทั้งสิ้น 4 ประเด็น โดยปัจจัยที่เกิดจากพื้นที่ที่มีความต้องการจากสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ ประกอบด้วย 3 ประเด็น และปัจจัยที่เกิดจาก

สถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือที่มีความต้องการจากพื้นที่ ประกอบด้วย 1 ประเด็น มีรายละเอียด ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความสนใจของพื้นที่ต่อสถาบันวิชาการ พื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมกับสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ โดยการที่พื้นที่มีความสนใจในประเด็นที่สถาบันวิชาการกำลังขับเคลื่อน ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นที่พื้นที่กำลังดำเนินการขับเคลื่อน จึงเป็นที่มาของความร่วมมือระหว่างพื้นที่และสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การตระหนักถึงความสอดคล้องระหว่างความสนใจของตนกับวัตถุประสงค์โครงการ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมองว่าจะเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ทั้งเด็ก และเยาวชนในพื้นที่ และ (2) การได้รับการชักชวนจากเครือข่ายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเล็งเห็นว่าศักยภาพของพื้นที่ที่ผู้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับประกาศรับสมัครของสถาบันเจ้าของโครงการ ทำให้เชื่อมั่นว่าสามารถดำเนินงานร่วมกันได้อย่างเป็นทิศทางเดียวกัน

ประเด็นที่ 2 พื้นที่ต้องการต่อจากความร่วมมือในอดีต จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า พื้นที่ที่เข้าร่วมกับสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ เคยมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกับสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือมาก่อน หรือสถาบันที่เกี่ยวข้องหรือมีลักษณะเดียวกันในการขับเคลื่อนประเด็นที่เคยดำเนินการ และอยากที่จะนำประเด็นเหล่านั้นเอามาต่อยอดเพื่อดำเนินการต่อในพื้นที่ โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การสืบต่อกิจกรรมที่ดำเนินร่วมกันมาก่อน ผู้ให้ข้อมูลย้ำว่ากิจกรรมในปี พ.ศ. 2565 ซึ่งทำงานร่วมกันมาได้สร้างรากฐานความร่วมมือไว้แล้ว จึงต้องการสานต่อเพื่อให้ผลลัพธ์ต่อเนื่องและขยายประโยชน์เชิงพื้นที่ และ (2) ความได้เปรียบจากฐานที่ตั้งสถาบันและพันธกิจมหาวิทยาลัย ชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกับสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งมีภารกิจบริการวิชาการต่อสังคมเป็นทุนเดิม การจัดโครงการจึงตอบโจทย์ทั้งการเสริมศักยภาพชุมชนและบรรลุเป้าหมายเชิงสถาบันพร้อมกัน

ประเด็นที่ 3 ความต้องการการได้รับการสนับสนุนของพื้นที่ จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า พื้นที่เข้ามาดำเนินโครงการร่วมกับสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ เนื่องจากพื้นที่มีความต้องการได้รับการสนับสนุน ทั้งบุคลากรองค์ความรู้ และงบประมาณ จากสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ โดยในแต่ละพื้นที่จะได้รับการสนับสนุนที่แตกต่าง

กันไปตามความต้องการ โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การเสริมสร้างทุนความรู้และทุนสังคมเพื่อคุ้มครองสิทธิและคุณภาพชีวิต ผู้ให้ข้อมูลระบุว่าสมาชิกในชุมชนขาดองค์ความรู้ด้านต่างๆ การจัดทำงบประมาณสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ จนต้องพึ่งพาเครือข่ายเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมกันของพื้นที่ เมื่อประสบปัญหา就会有เครือข่ายทำหน้าที่เป็นกลไกประสานความช่วยเหลือ ทำให้สมาชิกเกิดความมั่นใจและเห็นคุณค่าของการรวมตัว และ (2) ความต้องการยกระดับขีดความสามารถในการจัดการประเด็นร่วมกัน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติสภาพพื้นที่เกษตรกรรมที่เผชิญภาวะแห้งแล้ง น้ำใต้ดินมีปริมาณจำกัดดินเป็นกรด และขาดระบบกักเก็บน้ำตามฤดูกาล กระตุ้นให้ชุมชนแสวงหาองค์ความรู้ด้านการจัดการน้ำและปรับปรุงดินผ่านการอบรมเชิงเทคนิค เพื่อลดความเปราะบางทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

ประเด็นที่ 4 สถาบันวิชาการเข้ามาสนับสนุนพื้นที่ โดยที่ไม่เคยร่วมงานมาก่อน จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่าสถาบันวิชาการเข้ามาสนับสนุนพื้นที่ดำเนินการใหม่ เพื่อที่จะขยายเครือข่ายและเชิญชวนพื้นที่ที่มีการทำประเด็นในลักษณะใกล้เคียงกันให้เข้ามาขับเคลื่อนผ่านตัวชีวิตร่วมกัน โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การพัฒนาหลักสูตรเชิงพื้นที่ (place-based curriculum development) เช่น มหาวิทยาลัยมีความเชื่อมโยงกับภาคการเกษตรของชุมชนอยู่ก่อน และต้องการต่อยอดทรัพยากรท้องถิ่นให้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนผ่านการเรียนรู้และใช้ประโยชน์จากภูมินิเวศของตนเอง และ (2) การคัดเลือกพื้นที่ที่สอดคล้องกับเงื่อนไขที่สถาบันวิชาการต้องการ เช่น การสำรวจภาคสนามโดยคณะทำงานด้านการเกษตรของมหาวิทยาลัยชี้ว่าพื้นที่ของเกษตรกรรายหนึ่งมีความเหมาะสมสูงสุดต่อวัตถุประสงค์โครงการ จึงได้รับการชักชวนให้เข้าร่วมภายใต้เกณฑ์ที่สถาบันกำหนด

ปัจจัยนำเข้าที่ส่งผลต่อความสำเร็จ (Input)

ปัจจัยนำเข้าที่ส่งผลต่อความสำเร็จของสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือและพื้นที่นั้นมีปัจจัยด้วยกันทั้งสิ้น 4 ประเด็น โดยปัจจัยที่เกิดจากพื้นที่ที่มีความต้องการจากสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ ประกอบด้วย 2 ประเด็น และปัจจัยที่เกิดจากสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ

ที่มีความต้องการจากพื้นที่ ประกอบด้วย 2 ประเด็น มีรายละเอียด ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความพร้อมของบุคลากร จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่าความพร้อมของบุคลากร ทั้งบุคลิกภาพ การสื่อสาร การเอาใจใส่ต่อการแก้ไข และการรับมือกับพื้นที่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พื้นที่อยากเข้าร่วมและสร้างความเชื่อมั่นให้กับการทำงานร่วมกัน เนื่องจากบุคลากรเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจและขับเคลื่อนร่วมกัน โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) ความหลากหลายทางองค์ความรู้ของทีมข้ามสาขา ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่าการมีบุคลากรหลากหลายสาขา ตั้งแต่นิติศาสตร์ไปจนถึงสิ่งแวดล้อม จะช่วยลดช่องว่างความรู้ของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งการประสานความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเป็นไปอย่างรวดเร็ว และ (2) การระดมกำลังคนจากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน มหาวิทยาลัยมองว่าทรัพยากรบุคลากรไม่ได้จำกัดเฉพาะคณาจารย์ แต่รวมถึงนักศึกษาจำนวนมาก ซึ่งสามารถลงพื้นที่สนับสนุนงานชุมชนได้โดยตรง จึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพท้องถิ่น

ประเด็นที่ 2 การจัดสรรงบประมาณ จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ความเหมาะสมของการสนับสนุนงบประมาณและการใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ คือตรงต่อเป้าหมายและใช้อย่างรอบคอบ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้พื้นที่และสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือจะขับเคลื่อนงานร่วมกันได้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างความมั่นใจว่าเป้าหมายที่ขับเคลื่อนร่วมกันนั้นจะประสบความสำเร็จโดยใช้งบประมาณที่จัดสรรได้อย่างเหมาะสม โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การปรับงบประมาณเชิงยืดหยุ่นตามลักษณะกิจกรรม ผู้ให้ข้อมูลชี้ว่าต้นทุนดำเนินการแตกต่างกันไปตามประเภทโครงการ เช่น กิจกรรมทางทะเลและการประกอบอาหารต้องใช้ทรัพยากรสูงกว่าโครงการอื่น จึงจำเป็นต้องปรับงบภายในกรอบวงเงินที่กำหนด เพื่อไม่ให้กระทบการขับเคลื่อนกิจกรรมส่วนที่เหลือ และ (2) งบประมาณตามระยะเวลาความก้าวหน้าของพื้นที่ ในระยะแรก ชุมชนที่มีฐานการทำงานเดิมอยู่แล้วอาจต้องการงบประมาณเพียงเล็กน้อย เนื่องจากไม่ต้องสร้างโครงสร้างพื้นฐานใหม่ อย่างไรก็ตามเมื่อโครงการเข้าสู่ระยะขยายผล จำเป็นต้องพิจารณาเพิ่มการลงทุนให้สอดคล้องกับภารกิจที่เติบโตในอนาคต

ประเด็นที่ 3 สนับสนุนองค์ความรู้ จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า การขับเคลื่อนงานของพื้นที่และสถาบันวิชาการ-คู่ความร่วมมือจำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนองค์ความรู้ในหลากหลายมิติในการขับเคลื่อนงาน เนื่องจากในแต่ละพื้นที่มีปัญหาจากการขาดแคลนองค์ความรู้ สถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือจึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อให้พื้นที่สามารถประยุกต์องค์ความรู้เข้ากับบริบทของแต่ละพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับเป้าหมายและตัวชี้วัดของพื้นที่ โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) ในกรณีที่ไม่ได้รับจัดสรรงบประมาณโดยตรง ผู้ดำเนินงานเลือกทดแทนด้วยการถ่ายทอดความรู้ด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์และการวางตำแหน่งสินค้าทดแทนเพื่อเสริมศักยภาพการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้ตอบสนองความต้องการตลาดได้มากขึ้น และ (2) การมุ่งขอร้ององค์ความรู้เกี่ยวกับอันตรายต่อสุขภาพและแนวทางการป้องกันตนเอง เพื่อเสริมทุนสุขภาพรับมือความเสี่ยงฝุ่นควัน พื้นที่ประสบปัญหาฝุ่นควันจากปัจจัยภายนอกที่ควบคุมได้ยาก เพื่อสร้างความพร้อมเชิงรับในระดับครัวเรือนและชุมชน

ประเด็นที่ 4 สนับสนุนตามความต้องการของพื้นที่ จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ความร่วมมือระหว่างสถาบัน-วิชาการคู่ความร่วมมือกับพื้นที่ ต้องอาศัยการสนับสนุนตามความต้องการของพื้นที่เป็นหลัก เนื่องจากพื้นที่ที่เข้าร่วมจะประเมินความเหมาะสมของความต้องการได้รับการสนับสนุนและดำเนินการรับการสนับสนุนเพื่อบรรลุเป้าหมาย ดังนั้นหากสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือต้องการสนับสนุนต้องเป็นไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของพื้นที่เป็นหลัก โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การจัดสรรทุนกายภาพและข้อมูลแทนเงินทุนโดยสถาบันวิชาการมุ่งมอบทรัพยากรใช้งานจริง เช่น การเจาะบ่อบาดาลและติดตั้งแผงโซลาร์เซลล์ พร้อมทั้งสื่อสารข้อมูลเชิงเทคนิคอย่างต่อเนื่อง และเปิดช่องให้ชุมชนร้องขอเครื่องมือเพิ่มเติมตามภารกิจภาคสนาม และ (2) การยกระดับศักยภาพแบบต้องการและขับเคลื่อน (need-driven capacity building) หลังช่วงถ่ายทอดความรู้พื้นฐานสถาบันวิชาการปรับบทบาทเป็นผู้เอื้ออำนวย โดยสอบถามความสนใจใหม่ๆ ของชุมชน และจัดกิจกรรมศึกษาดูงานหรือ

แหล่งเรียนรู้เฉพาะทางให้สอดคล้องกับประเด็นที่ร้องขอ ช่วยขยายขอบเขตองค์ความรู้และทักษะที่จำเป็น

กระบวนการไปสู่การบรรลุตัวชี้วัด (Process)

กระบวนการไปสู่การบรรลุตัวชี้วัดของสถาบันวิชาการ-คู่ความร่วมมือและพื้นที่นั้นมีกระบวนการร่วมกันทั้งสิ้น 5 ประเด็น มีรายละเอียด ดังนี้

ประเด็นที่ 1 วางแผนและทำความเข้าใจกับพื้นที่ กระบวนการวางแผนและทำความเข้าใจกับพื้นที่เป็นกระบวนการเริ่มต้นที่จะสร้างความสำเร็จของงาน เนื่องจากพื้นที่มีความหลากหลาย การที่สถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือจะดำเนินการจนนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันต้องเข้าใจบริบทของพื้นที่ ทุนทางสังคมของพื้นที่ และรวมไปถึงปัจจัยเฉพาะ เช่น ศาสนา การเมือง วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น อีกทั้งยังต้องนำองค์ประกอบเฉพาะมาวางแผนร่วมกับพื้นที่ให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้โดยลดข้อจำกัดของความร่วมมือ โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การเก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาเฉพาะพื้นที่ สถาบันเริ่มต้นด้วยการขอข้อมูลพื้นฐานและลักษณะเฉพาะของชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมและกำหนดแผนงานให้สอดคล้องกับศักยภาพและข้อจำกัดพื้นที่อย่างเป็นระบบ และ (2) การวางแผนแบบมีส่วนร่วม เพื่อตอบสนองความต้องการจริงของชุมชน กระบวนการพัฒนาเน้นการสนทนาและกำหนดบทบาทร่วมกันระหว่างชุมชนและสถาบันโดยพิจารณาทรัพยากรที่มีอยู่เดิม พร้อมระดมการสนับสนุนเพิ่มเติมที่เหมาะสมต่อบริบทท้องถิ่น เพื่อให้แผนงานเกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน

ประเด็นที่ 2 ความร่วมมือและความเชื่อมั่น กระบวนการร่วมมือและเชื่อมั่นต่อพื้นที่เป็นกระบวนการที่ต้องสร้างตั้งแต่เริ่มต้นก่อนที่จะดำเนินการอื่นๆ เนื่องจากความร่วมมิตที่จะเกิดขึ้นนั้น ย่อมต้องอาศัยความเชื่อมั่นของพื้นที่และความเชื่อมั่นต่อสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ ทั้งนี้พื้นที่จะต้องเปิดใจในการให้ความร่วมมือในขณะเดียวกัน สถาบัน-วิชาการคู่ความร่วมมือจะต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับพื้นที่ว่าจะสามารถร่วมมือกันจนบรรลุเป้าหมายได้ โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การเสริมแรงจากโอกาสเชิงสถาบันต่อภารกิจท้องถิ่น ผู้ประกอบอาชีพในพื้นที่มีความมุ่งมั่นจะแก้ปัญหาอยู่แล้ว แต่เมื่อมหาวิทยาลัยเปิดโอกาสให้เข้าร่วมโครงการ จึงยิ่งเสริมแรงและเอื้อให้

การดำเนินงานเกิดขึ้นจริงในระดับพื้นที่ และ (2) การรักษาแกนการทำงานกับข้อมูลเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ แม้ว่านักวิชาการในแต่ละพื้นที่จะยังไม่เชี่ยวชาญการวิเคราะห์ข้อมูล แต่พื้นที่ที่เลือกไม่ตัดทิ้งกลไกนี้ พร้อมแสวงหาวิธีดำเนินการต่อ เพราะเชื่อว่าการใช้ข้อมูลคือพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

ประเด็นที่ 3 ความต่อเนื่องของการทำงานร่วมกัน จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า กระบวนการความต่อเนื่องของการทำงานเป็นกระบวนการที่สถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือและพื้นที่ต้องตระหนักและวางแผนไว้รองรับการทำงานก่อน ระหว่างและหลังสิ้นสุดโครงการ เพื่อให้ทำงานที่ขับเคลื่อนในพื้นที่ โดยคนในพื้นที่ เพื่อพื้นที่ยังคงดำเนินการต่อไปได้และสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้จนบรรลุเป้าหมายและพัฒนาต่อยอดเป้าหมายต่อไป โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างศักยภาพชุมชน ผู้ให้ข้อมูลชี้ว่าความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อชุมชนได้รับความรู้และทักษะจนสามารถดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ก่อนที่หน่วยสนับสนุนจะถอนตัวออกจากพื้นที่ และ (2) การติดตามและแก้ปัญหา ร่วมระหว่างภาคสนามกับสถาบันวิชาการ ความร่วมมือควรประกอบด้วยกระบวนการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง พร้อมหรือและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในพื้นที่จริง โดยอาศัยบทบาทร่วมของผู้ปฏิบัติภาคสนามและนักวิชาการ

ประเด็นที่ 4 การสนับสนุนองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับปัญหา จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า กระบวนการสนับสนุนองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับปัญหาเป็นกระบวนการที่ต้องผนวกรวมความรู้ที่มี ความรู้ที่ต้องการ และปัญหาของพื้นที่โดยนำองค์ประกอบทั้งหมดมาสร้างทางเลือกในการดำเนินการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของพื้นที่ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การเข้าถึงข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาและต่อยอดงานชุมชน เมื่อชุมชนร้องขอข้อมูลเชิงเทคนิคหรือข้อเท็จจริง สถาบันให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ส่งผลให้พื้นที่สามารถนำข้อมูลไปต่อยอดและประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ (2) การพัฒนาขีดความสามารถแบบเป็นขั้นตอน หลังตกลงความร่วมมือกันแล้ว สถาบันวิชาการวางกลยุทธ์ระดับศักยภาพชุมชนตามชั้นบันไดการเรียนรู้ โดยเริ่มจากพาไปศึกษาดูงาน

เกี่ยวกับการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เพื่อเพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์และดึงดูดลูกค้า จากนั้นจึงขยายช่องทางตลาดผ่านการนำสินค้าไปออกบูท ส่งเสริมให้ชุมชนก้าวสู่การพัฒนาเชิงพาณิชย์อย่างเป็นระบบ

ประเด็นที่ 5 ความตั้งใจและความพร้อมของพื้นที่ จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า กระบวนการเสริมความมั่นใจและความพร้อมของพื้นที่ เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นไปที่สมาชิกของพื้นที่และการบริหารจัดการพื้นที่ โดยกระบวนการไปสู่ความสำเร็จ ย่อมต้องอาศัยการขับเคลื่อนด้วยความตั้งใจของพื้นที่ และรวมไปถึงการประเมินความพร้อมของพื้นที่ทุกมิติ ทั้งบุคลากรที่มีนโยบายของผู้บริหาร งบประมาณ และภาระงานประจำ โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การสร้างความเท่าเทียมระหว่างผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่ม การดำเนินกิจกรรมชุมชนควรออกแบบให้ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงาน และชาวบ้านอยู่ร่วมสถานการณ์เดียวกัน เพื่อบ่มเพาะบรรยากาศของความเสมอภาค และกระตุ้นให้สมาชิกสมัครใจเข้าร่วมโดยปราศจากลำดับชั้นทางสังคม และ (2) การรับรองผลสัมฤทธิ์เชิงปฏิบัติของผู้ผ่านการอบรม ผู้เข้ารับการอบรมจากสถาบันวิชาการต้องนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนอย่างจริงจัง เพื่อแก้ปัญหาท้องถิ่นตามหลักวิชาการที่ได้รับ ทั้งนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความยั่งยืนของการพัฒนา

ผลผลิตเชิงรูปธรรม (Product)

ผลผลิตเชิงรูปธรรมของสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือและพื้นที่นั้นมีประเด็นด้วยกันทั้งสิ้น 4 ประเด็น มีรายละเอียด ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ทรัพยากรในชุมชน จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ภายหลังจากการดำเนินการร่วมกับสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือ พื้นที่ได้รับประโยชน์ในเชิงทุนทางกายภาพ เช่น การปรับปรุงพื้นที่สาธารณประโยชน์ วัสดุอุปกรณ์และเครื่องใช้สำหรับการดำเนินกิจกรรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ยังคงอยู่ในพื้นที่ และทำให้สมาชิกของชุมชนยังคงได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้หลังโครงการบรรลุเป้าหมายไปแล้ว โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การระดมทุนภายในและการสร้างคุณค่าร่วม (community reinvestment) หลังได้รับโอกาสดำเนินโครงการ ผู้ให้ข้อมูลสามารถระดมเงินจากวิสาหกิจชุมชนเพื่อนำไปสร้างห้องเรียนชุมชน เสริมการบำรุงศาสนสถาน

และปลูกฝังค่านิยมแบ่งปันให้ชาวบ้านสืบทอดต่อ และ (2) ผลสัมฤทธิ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและควมมั่นคงทางเศรษฐกิจท้องถิ่น การปรับปรุงดินตามองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งมีตัวบ่งชี้คุณภาพดินเชิงชีวภาพอย่างไส้เดือนเพิ่มจำนวนสูงขึ้น ส่งผลให้ชุมชนกล้าปลูกพืชเศรษฐกิจหลากหลายขึ้น และสร้างบ่อพลาสติก เพื่อเสริมแหล่งน้ำสำรองให้กับพื้นที่

ประเด็นที่ 2 เครือข่ายการทำงาน จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ระหว่างการดำเนินโครงการร่วมกับสถาบันวิชาการ พื้นที่ได้รับการสนับสนุนบุคลากร องค์ความรู้งบประมาณ ทั้งหมดล้วนเป็นเครือข่ายในการสนับสนุนการทำงาน มีการต่อยอดและใช้ประโยชน์จากการสนับสนุนของสถาบันวิชาการเพื่อสร้างเครือข่ายในการทำงานของพื้นที่ต่อไป มีการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ มหาวิทยาลัย องค์กรภาคเอกชนและภาคประชาสังคม เป็นต้น เพื่อใช้เป็นฐานในการขับเคลื่อนงานของพื้นที่ต่อไป โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การปลูกพลังเครือข่ายชาวบ้านเป็นทุนสังคมสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าความก้าวหน้าไม่ได้มาจากการรอคอยงบประมาณหรือพื้นที่ที่ผู้อื่นจัดสรร หากแต่มาจากการสร้างและใช้เครือข่ายความร่วมมือของคนในชุมชนเอง ซึ่งถูกมองว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสูงกว่าปัจจัยด้านเงินทุน และ (2) การก่อรูป เครือข่ายข้อมูลท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการบริหารเชิงนโยบาย การทำงานกับข้อมูลอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การจัดระบบสารสนเทศของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ระบุได้ชัดเจนทั้งปัญหาและทุนทางสังคมในแต่ละพื้นที่ เอื้อต่อการตัดสินใจของผู้บริหารในการออกนโยบาย และแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นที่ 3 การบูรณาการเข้าสู่งานประจำ จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า การเข้าร่วมโครงการกับสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือบางพื้นที่ก็เป็นประเด็นใหม่ ในขณะที่บางพื้นที่เป็นประเด็นที่ดำเนินการอยู่แล้ว การเข้าร่วมโครงการจึงไม่ใช่การก่อตั้งกลุ่มคณะทำงานใหม่ทั้งหมด แต่เป็นการประชุมระดมสมองและบูรณาการงานโครงการเข้าสู่งานประจำ เพื่อไม่ให้สร้างข้อจำกัดหรือภาระงานที่เพิ่มขึ้นของพื้นที่ อีกทั้งยังช่วยสร้างการมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจของสมาชิกในชุมชน โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การเพิ่มประสิทธิภาพเชิงปฏิบัติผ่านการสนับสนุน

ภายนอก การได้รับทรัพยากรสนับสนุนช่วยลดขั้นตอนด้านการสื่อสารและการเดินทาง พร้อมทั้งถูกบูรณาการเข้าในงานประจำของเทศบาล ส่งผลให้ประสิทธิภาพการดำเนินงานภาครัฐท้องถิ่นสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และ (2) การขยายกรอบคิดทางธุรกิจจากโครงการนำร่อง แม้เป็นโครงการระยะเริ่มต้น แต่สามารถดึงดูดความสนใจจากสมาชิกชุมชนได้มากกว่าที่คาด และทำให้ผู้ประกอบการมองเห็นศักยภาพพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่ระดับส่งออก นำไปสู่การยกระดับความคาดหวังและทิศทางการเติบโตในอนาคต

ประเด็นที่ 4 ประยุกต์ความรู้กับการใช้ชีวิต จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า สมาชิกของชุมชนมีการปรับใช้องค์ความรู้ที่ได้จากโครงการและความร่วมมือของสถาบันวิชาการมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้การประยุกต์ใช้ก็เพื่อสร้างคุณค่าของบุคคล พื้นที่ และชุมชน ให้เกิดการตระหนักรู้ในประเด็นที่สนใจ และยังเป็นการต่อยอดผลสำเร็จของการเข้าร่วมโครงการร่วมกัน โดยสรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้ (1) การสร้างแรงจูงใจด้วยการเน้นคุณค่าประโยชน์ที่จับต้องได้ ผู้ให้ข้อมูลอธิบายว่าการสื่อสารให้ชุมชนตระหนักถึงผลลัพธ์ที่ตนจะได้รับและสามารถต่อยอดใช้ประโยชน์ได้ระยะยาวเป็นกลไกสำคัญที่กระตุ้นให้ชุมชนแสวงหาและประยุกต์ใช้ความรู้ด้วยตนเอง และ (2) การออกแบบกิจกรรมพัฒนาศักยภาพเฉพาะกลุ่มวัย เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ การยกระดับชมรมผู้สูงอายุ สู่รูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ จะช่วยให้สมาชิกเรียนรู้การปรับตัว เปลี่ยนกระบวนทัศน์ และเสริมสร้างความสุขเชิงจิตสังคม หรือกลุ่มเด็กและเยาวชน การจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชน เปิดพื้นที่ให้เยาวชนออกแบบกิจกรรม เช่น กีฬาและนันทนาการ เพื่อลดพฤติกรรมเสี่ยงและพัฒนาทักษะทางสังคม

วิจารณ์

จากผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นบริบทการเข้าร่วมปัจจัยนำเข้าที่ส่งผลต่อความสำเร็จ กระบวนการไปสู่การบรรลุตัวชี้วัด และผลผลิตเชิงรูปธรรม ภายใต้องค์ประกอบของการจัดทำแผนชุมชน การมีส่วนร่วมทางสังคม การจัดการความรู้ การจัดการตนเองของชุมชน การจัดตั้งองค์การ การสร้างเครือข่ายภายในและภายนอก ที่ต้องอาศัยผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง ทุนทางกายภาพและทุนทางสังคม

ของชุมชน ผู้เขียนมีมุมมองในแต่ละส่วนของผลการศึกษา ดังนี้ เรื่องบริบทการเข้าร่วม (Context) ในประเด็นที่ 4 สถาบันวิชาการเข้ามาสนับสนุนพื้นที่โดยที่ไม่เคยร่วมงานมาก่อน ผู้เขียนคิดว่าเป็นเรื่องที่ดีและเกิดประโยชน์อย่างมาก เพราะการทำงานของสถาบันวิชาการควรดำเนินการเปิดโอกาสให้พื้นที่ใหม่ๆ ได้ริเริ่มในการทำงานและไม่ควรมีติดโยงการทำงานอยู่แต่กับพื้นที่เดิมๆ เท่านั้น เว้นเสียแต่ว่าจะเป็นการขยายผลต่อเนื่อง เรื่องปัจจัยนำเข้าที่ส่งผลต่อความสำเร็จ (Input) ในประเด็นที่ 4 สนับสนุนตามความต้องการของพื้นที่ ผู้เขียนคิดว่าเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุดในการหนุนเสริม เนื่องมาจากพื้นที่แต่ละพื้นที่มีความต้องการที่แตกต่างกันเพราะทรัพยากรเดิมของพื้นที่แตกต่างกัน ดังนั้นการช่วยเติมทรัพยากรที่พื้นที่ต้องการเป็นหลักจะช่วยทำให้พื้นที่ได้รับในสิ่งที่ขาดและกระตุ้นให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างคุ้มค่า เรื่องกระบวนการไปสู่การบรรลุตัวชี้วัด (Process) ในประเด็นที่ 5 ความตั้งใจและความพร้อมของพื้นที่ 5 ถือเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการขับเคลื่อนงาน การทำงานกับสถาบันวิชาการต้องอาศัยความพร้อมและความตั้งใจของพื้นที่อย่างมาก เนื่องมาจากข้อจำกัดด้านเวลาของสถาบันวิชาการ หากพื้นที่มุ่งมั่นก็จะสามารถเก็บเกี่ยวทรัพยากรที่สถาบันวิชาการมอบให้ไปต่อยอดงานในพื้นที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เรื่องผลผลิตเชิงรูปธรรม (Product) ในประเด็นที่ 2 เครือข่ายการทำงาน และประเด็นที่ 3 การบูรณาการเข้าสู่งานประจำ ผู้เขียนมีมุมมองว่าเป็นคำตอบของแนวทางในการขับเคลื่อนในอนาคต เนื่องมาจากการดำเนินการใดก็ตามย่อมมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด เมื่อการดำเนินการสิ้นสุดลงตามภารกิจของงาน งานที่ดำเนินการทำไปแล้วจะต้องถูกขับเคลื่อนต่อไปในทิศทางอื่นๆ การสร้างเครือข่ายในการทำงานจะช่วยทำให้การขับเคลื่อนงานในอนาคตไปได้ไกลและหลากหลายมากขึ้น อีกทั้งการบูรณาการเข้าสู่งานประจำ จะทำให้ผลสำเร็จของการทำงานถูกต่อยอดอย่างมีมาตรฐานและมีการจัดสรรอย่างเป็นระบบที่ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สนับสนุนให้มีศูนย์สนับสนุนวิชาการโดยสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือที่ทำงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับสถาบันวิชาการ กำกับตัวชี้วัด

แต่ไม่กำกับองค์ความรู้ จัดทำประเด็นความร่วมมือของเครือข่ายสถาบันวิชาการ

2. การระดมสมองของสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนประเด็นในการดำเนินงานร่วมกัน โดยกำหนดอย่างน้อยปีละหนึ่งประเด็น เพื่อวางแผนการทำงานระยะ 1 ปี และ 3 ปี ทั้งการทำงานและการเผยแพร่องค์ความรู้ต่อสาธารณะ

3. การจัดทำฐานข้อมูลเชิงวิชาการ เป็นข้อเสนอแนะที่เสนอแนะให้มีการจัดทำฐานข้อมูลเชิงวิชาการ คือการจัดทำทำเนียบนักวิชาการและนักวิจัย ของภาคีเครือข่าย สสส. ทั้งหมด ทั้งของศูนย์สนับสนุนวิชาการเพื่อการจัดการเครือข่ายภาค (ศวภ.) สำนักสนับสนุนสุขภาพชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่แต่ละพื้นที่ โดยจัดทำให้เป็นระบบ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนงาน แยกเป็นหมวดหมู่ เช่น วิชาการด้านผู้สูงอายุ วิชาการด้านสวัสดิการสังคม วิชาการด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น รวมไปถึงการจัดทำทำเนียบนักวิชาการและนักวิจัย จะช่วยสร้างการเข้าถึงงานของ สสส. เชิงรูปธรรมของนักวิชาการด้านต่างๆ และพื้นที่ ภาคี-เครือข่ายทั้งหมดจะได้เข้าไปหาข้อมูลและขอความร่วมมือจากนักวิชาการอื่นๆ ตามที่มีเครือข่าย ก็จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วย

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. การรักษาความต่อเนื่องของการปฏิบัติงาน ควรมีการติดตามผลการดำเนินโครงการของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ควรมีการวางแผนการดำเนินการระหว่างสนับสนุนพื้นที่ เช่น การจัดทำตารางการรายงานผล การติดตามปัญหาติดตามผลของตัวชี้วัดร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้พื้นที่ได้เกิดการกระตุ้นให้ขับเคลื่อนพื้นที่อย่างแท้จริง อีกทั้งยังจำเป็นต้องมีการประสานความร่วมมือระหว่างสถาบันวิชาการ พื้นที่ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อทำให้เกิดความต่อเนื่องของการปฏิบัติงาน

2. แผนการขยายผลในอนาคตหลังจบโครงการ เป็นระยะเวลา 1 ปี และ 3 ปี ทั้งเริ่มต้นโครงการ ระหว่างทำโครงการ และรวมไปถึงหลังการสิ้นสุดโครงการ

3. การจัดสรรงบประมาณให้กับพื้นที่อย่างเป็นระบบ จัดสรรงบประมาณให้กับพื้นที่อย่างเหมาะสม จัดประชุมและออกแบบเรื่องการสนับสนุนอย่างตรงไปตรงมาและ

กำกับงบประมาณให้เหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อให้การขับเคลื่อนงานเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่มีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณ

4. ปรับปรุงประเด็นการประสานงานและกระบวนการทำงานร่วมกัน โดยให้ความสำคัญกับการประสานงานและกระบวนการทำงานเพื่อปรับปรุงความพึงพอใจของทุกภาคส่วนเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. การประเมินผลอย่างเป็นระบบ ควรมีการประเมินผลการสนับสนุนจากโครงการ หรือรวมไปถึงการประเมินความสำเร็จของการดำเนินการ หรืองบประมาณที่จัดทำนั้นสอดคล้องกับผลลัพธ์ที่ได้หรือไม่เป็นประจำทุกปี เพื่อใช้ในการทำแผนในการดำเนินการของสถาบันวิชาการต่อไปในอนาคต การประเมินผลอย่างเป็นระบบ ควรดำเนินการตามหลักวิจัยและหลักการประเมินผลที่ถูกต้อง โดยยึดหลักสากลของการประเมินและหลักวิจัย เพื่อความถูกต้องตามมาตรฐานและความน่าเชื่อถือ

2. การสร้างเครือข่ายทางวิชาการให้เข้มแข็งและครอบคลุมกับประเด็นปัญหาของชุมชน ควรเกิดการสร้าง

เครือข่ายทางวิชาการ ผ่านการดำเนินการผ่านประเด็นร่วมกันให้มีการจัดทำฐานข้อมูลนักวิชาการและนักวิจัยชุมชนท้องถิ่น รวมถึงประเด็นที่กำลังขับเคลื่อนในอดีตและปัจจุบัน

3. การสร้างภูมิคุ้มกันทางวิชาการกับชุมชน คือการสร้างความมั่นใจว่าการทำงานร่วมกันระหว่างพื้นที่และสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือจะสามารถเกิดดอกออกผลต่อไปได้อย่างยั่งยืน แม้จะเกิดประเด็นปัญหาต่างๆ ขึ้นมาในอนาคต กล่าวคือ ทั้งองค์ความรู้และนวัตกรรมที่ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิชาการ ตลอดจนประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติจริงเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของตนเอง ล้วนเป็นสิ่งที่จะช่วยเสริมแกร่งให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกันในการรับมือกับความท้าทายใหม่ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ

4. การส่งเสริมศูนย์จัดการความรู้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อลดประเด็นที่ไม่ตอบสนองต่อความต้องการของพื้นที่ ลดการขาดความต่อเนื่องของการพัฒนาทั้งองค์ความรู้และงบประมาณ ลดความไม่เพียงพอของงบประมาณในการสนับสนุนที่เหมาะสมต่อกิจกรรม และลดข้อจำกัดของเครือข่ายทางความรู้และเครือข่ายทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. เว็บไซต์พลัง สร้างนวัตกรรม สุขภาวะชุมชนที่ยั่งยืนปี 2567 สสส. จับมือภาคี ขับเคลื่อนชุมชนเข้มแข็ง จากเครือข่าย 530 แห่งทั่วประเทศ [อินเทอร์เน็ต]. 2568 [สืบค้นเมื่อ 30 เม.ย. 2568]. แหล่งข้อมูล: <https://www.thaihealth.or.th/เว็บไซต์-พลัง-สร้างนวัตกรรม%2F>
2. กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. University engagement [อินเทอร์เน็ต]. 2565 [สืบค้นเมื่อ 30 เม.ย. 2568]. แหล่งข้อมูล: <https://www.mhesi.go.th/index.php/all-media/infographic/7705-650815general1.html>
3. กฤติธี เอกวารการ, สุภณีย์ หล่อภาค, ชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์. บทบาทและความคาดหวังของชุมชนในการเป็นมหาวิทยาลัยรับใช้สังคม กรณีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 10; 25 มิ.ย. 2564; คณะวิทยาการ-จัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา, ชลบุรี. ชลบุรี: 2564. หน้า 626-36.
4. Khan O. Role of universities in community development [Internet]. 2023 [cited 2024 Oct 1]. Available from: <https://medium.com/@theowaiskhan865/role-of-universities-in-community-development-429099256682>
5. สำนักงานสนับสนุนสุขภาพะชุมชน. รายงานสรุปผลการประเมิน ความพึงพอใจของชุมชนท้องถิ่นต่อสถาบันวิชาการคู่ความร่วมมือที่ได้รับการสนับสนุนจากแผนสุขภาพะชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส); 2567.
6. เพ็ญประภา ภักฐานุกร. วิจัยเพื่อท้องถิ่น: บทบาทมหาวิทยาลัย ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. วารสารร่วมฤกษ์ มหาวิทยาลัยเกริก 2560;35(3):137-56.
7. World Health Organization. Declaration of Astana [Internet]. 2018 [cited 2025 Apr 21]. Available from: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/328123/WHO-HIS-SDS-2018.61-eng.pdf?sequence=1>
8. มหาวิทยาลัยมหิดล. เป้าหมาย SDGs 17 ประการ [อินเทอร์เน็ต]. 2568 [สืบค้นเมื่อ 23 เม.ย. 2568]. แหล่งข้อมูล: <https://science.mahidol.ac.th/sdgs/sdgs-17/>
9. ปิยะวัฒน์ เจริญศักดิ์. ความสุขของแรงงานสูงอายุไทย [วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัถนทิต]. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2567.
10. Stufflebeam LD. The CIPP model for evaluation [Internet]. 2022 [cited 2024 Sep 21]. Available from: <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ismailgelen/116687/16.PDF>
11. Nastasi BK, Schensul SL. Contributions of qualitative research to the validity of intervention research. Journal of School Psychology 2005;43(3):177-95.
12. Braun V, Clarke V. Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology 2006;3(2):77-101.
13. Na Phuket R. Developing model of healthy tambon project ThaiHealth promotion foundation implementation [Doctoral thesis]. Bangkok: National Institute of Development Administration; 2023.
14. นิสา รัตนติลก ณ ฎุเกิต, สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. การพัฒนาตัวแบบการนำโครงการตำบลสุขภาวะของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพไปปฏิบัติ. วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์ 2567;6(4):54-71.

Guidelines for Strengthening Communities through Collaboration with Partner Academic Institutions

Nisa Rattanadilok Na Phuket¹, Piyawat Charoensak², Natthachanaphong Teanworakoon³, Pariyakorn Pansuk³, Chalermphon Chongwitookit⁴, Nattakarn Sittisaman¹, Supachai Senta¹, Wannisa Poomnok¹, Supatcha Kerdyindee¹

¹ Thai Health Promotion Foundation

² Chulabhorn Royal Academy, Bangkok, Thailand

³ Chulalongkorn University

⁴ Sripatum University, Bangkok, Thailand

Abstract

This article aimed to design a framework for empowering communities through collaboration with academic institutions and developing local community recommendations. The findings were expanded to include partnerships with other academic institutions. The study employed qualitative research methods, collecting data through interviews based on the CIPP model. In-depth interviews were conducted with 39 participants, and focus groups were used for data verification through member checking. The results revealed the following: (1) Context: local communities were eager to participate, seeking to build on past collaborations and receiving support, while academic institutions aimed to engage with new areas. (2) Input: success was influenced by personnel readiness, budget allocation, knowledge support, and tailored assistance for specific areas. (3) Process: achieving key indicators required planning, mutual understanding, collaboration, trust, consistent teamwork, relevant knowledge transfer, commitment, and local readiness. (4) Product: tangible outcomes included enhanced self-management capacity, the creation of collaborative networks, and the integration of the work into regular activities and daily life.

Keywords: guidelines for driving the community; community health strengthening, collaborative academic institutions